פרשת בחוקתי

ספר ויקרא · עם פירוש רש״י

נוסח המקרא: מקרא על פי המסורה (CC BY-SA), באדיבות ספריא.
פירוש רש״י: Pentateuch with Rashi's commentary by M. Rosenbaum and A.M. Silbermann, 1929-1934 (Public Domain), באדיבות ספריא.
הקובץ מופץ בחינם ברישיון CC BY-SA: מותר להעתיק ולהפיץ, עם ציון המקור ובאותו רישיון.
geulaquiz.com

פרק כ״ו

ג׳ אִם־בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת־מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם׃

אם בחקתי תלכו. יָכוֹל זֶה קִיּוּם הַמִּצְוֹת, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם הֲרֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת אָמוּר, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ? שֶׁתְּהֵיוּ עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה (ספרא)׃

ואת מצותי תשמרו. הֱוֵי עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה עַל מְנָת לִשְׁמֹר וּלְקַיֵּם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר ״וּלְמַדְתֶּם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹתָם״ (דברים ה׳)׃

ד׳ וְנָתַתִּי גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ׃

בעתם. בְּשָׁעָה שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לָצֵאת, כְּגוֹן בְּלֵילֵי שַׁבָּתוֹת (ספרא ; תענית כ״ג)׃

ועץ השדה. הֵן אִילָנֵי סְרָק, וַעֲתִידִין לַעֲשׂוֹת פֵּרוֹת (ספרא)׃

ה׳ וְהִשִּׂיג לָכֶם דַּיִשׁ אֶת־בָּצִיר וּבָצִיר יַשִּׂיג אֶת־זָרַע וַאֲכַלְתֶּם לַחְמְכֶם לָשֹׂבַע וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח בְּאַרְצְכֶם׃

והשיג לכם דיש את בציר. שֶׁיְּהֵא הַדִּישׁ מְרֻבֶּה, וְאַתֶּם עֲסוּקִים בּוֹ עַד הַבָּצִיר, וּבַבָּצִיר תַּעַסְקוּ עַד שְׁעַת הַזָּרַע (ספרא)׃

ואכלתם לחמכם לשבע. אוֹכֵל קִמְעָא וְהוּא מִתְבָּרֵךְ בְּמֵעָיו׃

ו׳ וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ וּשְׁכַבְתֶּם וְאֵין מַחֲרִיד וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן־הָאָרֶץ וְחֶרֶב לֹא־תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם׃

ונתתי שלום. שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ, הֲרֵי מַאֲכָל וַהֲרֵי מִשְׁתֶּה, אִם אֵין שָׁלוֹם אֵין כְּלוּם, תַּ״לּ אַחַר כָּל זֹאת ״וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ״ ; מִכָּאן שֶׁהַשָּׁלוֹם שָׁקוּל כְּנֶגֶד הַכֹּל, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה מ״ה) ״עוֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא אֶת הַכֹּל״׃

וחרב לא תעבר בארצכם. אַצ״ל שֶׁלֹּא יָבֹאוּ לַמִּלְחָמָה, אֶלָּא אֲפִלּוּ לַעֲבֹר דֶּרֶךְ אַרְצְכֶם מִמְּדִינָה לִמְדִינָה (ספרא)׃

ז׳ וּרְדַפְתֶּם אֶת־אֹיְבֵיכֶם וְנָפְלוּ לִפְנֵיכֶם לָחָרֶב׃

לפניכם לחרב. אִישׁ בְּחֶרֶב רֵעֵהוּ (שם)׃

ח׳ וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מֵאָה וּמֵאָה מִכֶּם רְבָבָה יִרְדֹּפוּ וְנָפְלוּ אֹיְבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם לָחָרֶב׃

ורדפו מכם. מִן הַחֲלָשִׁים שֶׁבָּכֶם וְלֹא מִן הַגִּבּוֹרִים שֶׁבָּכֶם (שם)׃

חמשה מאה ומאה מכם רבבה. וְכִי כָךְ הוּא הַחֶשְׁבּוֹן? וַהֲלֹא לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר אֶלָּא מֵאָה מִכֶּם שְׁנֵי אֲלָפִים יִרְדֹּפוּ, אֶלָּא אֵינוֹ דּוֹמֶה מֵעַטִּין הָעוֹשִׂים אֶת הַתּוֹרָה לְמְרֻבִּין הָעוֹשִׂין אֶת הַתּוֹרָה (שם)׃

ונפלו איביכם וגו׳. שֶׁיִּהְיוּ נוֹפְלִין לִפְנֵיכֶם שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הָאָרֶץ (שם)׃

ט׳ וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרֵיתִי אֶתְכֶם וְהִרְבֵּיתִי אֶתְכֶם וַהֲקִימֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם׃

ופניתי אליכם. אֶפְנֶה מִכָּל עֶסְקֵי לְשַׁלֵּם שְׂכַרְכֶם. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְמֶלֶךְ שֶׁשָּׂכַר פּוֹעֲלִים וְכוּ׳, כִּדְאִיתָא בְּת״כ׃

והפריתי אתכם. בִּפְרִיָה וּרְבִיָה׃

והרביתי אתכם. בְּקוֹמָה וְקוּפָּה (ספרא)׃

והקימתי את בריתי אתכם. בְּרִית חֲדָשָׁה, לֹא כַּבְּרִית הָרִאשׁוֹנָה שֶׁהַפְרָתֶם אוֹתָהּ אֶלָּא בְּרִית חֲדָשָׁה שֶׁלֹּא תּוּפַר, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיהו ל״א) ״וְכָרַתִּי אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת בֵּית יְהוּדָה בְּרִית חֲדָשָׁה לֹא כַּבְּרִית וְגוֹ׳״ (ספרא)׃

י׳ וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן וְיָשָׁן מִפְּנֵי חָדָשׁ תּוֹצִיאוּ׃

ואכלתם ישן נושן. הַפֵּרוֹת יִהְיוּ מִשְׁתַּמְּרִין וְטוֹבִים לְהִתְיַשֵּׁן, שֶׁיִּהְיֶה יָשָׁן הַנּוֹשָׁן שֶׁל שָׁלוֹשׁ שָׁנִים יָפֶה לֶאֱכֹל מִשֶּׁל אֶשְׁתָּקֵד (בבא בתרא צ״א)׃

וישן מפני חדש תוציאו. שֶׁיִּהְיוּ הַגָּרָנוֹת מְלֵאוֹת חָדָשׁ וְהָאוֹצָרוֹת מְלֵאוֹת יָשָׁן, וּצְרִיכִים אַתֶּם לְפַנּוֹת הָאוֹצָרוֹת לְמָקוֹם אַחֵר, לָתֵת הֶחָדָשׁ לְתוֹכָן (שם)׃

י״א וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא־תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם׃

ונתתי משכני. זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ (ספרא׃ עירובין ב׳)׃

ולא תגעל נפשי. אֵין רוּחִי קָצָה בָּכֶם; כָּל גְּעִילָה לְשׁוֹן פְּלִיטַת דָּבָר בְּדָבָר, כְּמוֹ ״כִּי שָׁם נִגְעַל מָגֵן גִּבּוֹרִים״ (שמואל ב א׳) — לֹא קִבֵּל הַמְּשִׁיחָה, שֶׁמּוֹשְׁחִין מָגֵן שֶׁל עוֹר בְּחֵלֶב מְבֻשָּׁל כְּדֵי לְהַחֲלִיק מֵעָלָיו מַכַּת חֵץ אוֹ חֲנִית, שֶׁלֹּא יִקַּב הָעוֹר׃

י״ב וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעָם׃

והתהלכתי בתוככם. אֲטַיֵּל עִמָּכֶם בְּגַן עֵדֶן כְּאֶחָד מִכֶּם, וְלֹא תִּהְיוּ מִזְדַּעְזְעִים מִמֶּנִּי, יָכוֹל לֹא תִּירְאוּ מִמֶּנִּי, תַּ״ל ״וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים״ (ספרא)׃

י״ג אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִהְיֹת לָהֶם עֲבָדִים וָאֶשְׁב�ֹּר מֹטֹת עֻלְּכֶם וָאוֹלֶךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת׃ {פ}

אני ה׳ אלהיכם. כְּדַאי אֲנִי שֶׁתַּאֲמִינוּ בִּי שֶׁאֲנִי יָכוֹל לַעֲשׂוֹת כָּל אֵלֶּה, שֶׁהֲרֵי הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְעָשִׂיתִי לָכֶם נִסִּים גְּדוֹלִים׃

מטת. כְּמִין יָתֵד בִּשְׁנֵי רָאשֵׁי הָעֹל הַמְעַכְּבִים הַמּוֹסֶרָה שֶׁלֹּא תֵּצֵא מֵרֹאשׁ הַשּׁוֹר וְיַתִּיר הַקֶּשֶׁר, כְּמוֹ ״עֲשֵׂה לְךָ מוֹסֵרוֹת וּמֹטוֹת״ (ירמיהו כ״ז), קבילייא בְּלַעַז׃

קוממיות. בְּקוֹמָה זְקוּפָה (ספרא)׃

י״ד וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל־הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה׃

ואם לא תשמעו לי. לִהְיוֹת עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה, לְדַעַת מִדְרַשׁ חֲכָמִים. יָכוֹל לְקִיּוּם הַמִּצְוֹות? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר וְלֹא תַעֲשׂוּ וגו׳ הֲרֵי קִיּוּם מִצְוֹות אָמוּר, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי? לִהְיוֹת עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה, וּמַה תַּ״ל לִי? אֵין לִי אֶלָּא זֶה הַמַּכְעִיר אֶת רִבּוֹנוֹ וּמְכַוֵּן לִמְרֹד בּוֹ, וְכֵן בְּנִמְרוֹד ״גִּבּוֹר צַיִד לִפְנֵי ה׳״ (בראשית י׳), שֶׁמַּכְעִירוֹ וּמִתְכַּוֵּן לִמְרֹד בּוֹ, וְכֵן בְּאַנְשֵׁי סְדוֹם ״רָעִים וְחַטָּאִים לַה׳ מְאֹד״ (שם י״ג), מַכְעִירִים אֶת רִבּוֹנָם וּמִתְכַּוְּנִים לִמְרֹד בּוֹ (ספרא)׃

ולא תעשו. מִשֶּׁלֹּא תִלְמְדוּ לֹא תַעֲשׂוּ, חֲרֵי שְׁתֵּי עֲבֵרוֹת׃

ט״ו וְאִם־בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ וְאִם אֶת־מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֹתָי לְהַפְרְכֶם אֶת־בְּרִיתִי׃

ואם בחקתי תמאסו. מוֹאֵס בַּאֲחֵרִים הָעוֹשִׂים׃

משפטי תגעל נפשכם. שׂוֹנֵא הַחֲכָמִים׃

לבלתי עשות. מוֹנֵעַ אֶת אֲחֵרִים מֵעֲשׂוֹת׃

את כל מצותי. כּוֹפֵר שֶׁלֹּא צִוִּיתִים, לְכָךְ נֶאֱמַר ״אֶת כָּל מִצְוֹתַי״ וְלֹא נֶאֱמַר ״אֶת כָּל הַמִּצְוֹת״׃

להפרכם את בריתי. כּוֹפֵר בָּעִקָּר; חֲרֵי שֶׁבַע עֲבֵרוֹת, הָרִאשׁוֹנָה גּוֹרֶרֶת הַשְּׁנִיָּה, וְכֵן עַד הַשְּׁבִיעִית, וְאֵלּוּ הֵן: לֹא לָמַד, וְלֹא עָשָׂה, מוֹאֵס בַּאֲחֵרִים הָעוֹשִׂים, שׂוֹנֵא אֶת הַחֲכָמִים, מוֹנֵעַ אֶת הָאֲחֵרִים, כּוֹפֵר בַּמִּצְוֹות, כּוֹפֵר בָּעִקָּר׃

ט״ז אַף־אֲנִי אֶעֱשֶׂה־זֹּאת לָכֶם וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בָּהָלָה אֶת־הַשַּׁחֶפֶת וְאֶת־הַקַּדַּחַת מְכַלּוֹת עֵינַיִם וּמְדִיבַת נָפֶשׁ וּזְרַעְתֶּם לָרִיק זַרְעֲכֶם וַאֲכָלֲהוּ אֹיְבֵיכֶם׃

והפקדתי עליכם. וְצִוִּיתִי עֲלֵיכֶם׃

השחפת. חֹלִי שֶׁמְּשַׁחֵף אֶת הַבָּשָׂר, אנפו״ליש בלעז, דּוֹמֶה לְנָפִוחַ שֶׁהוּקְלָה נְפִיחָתוֹ וּמַרְאִית פָּנָיו זְעוּפָה׃

הקדחת. חֹלִי שֶׁמְּקַדְּחִים אֶת הַגּוּף וּמְחַמְּמוֹ וּמַבְעִירוֹ, כְּמוֹ ״כִּי אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי״ (דברים ל״ב)׃

מכלות עינים ומדיבת נפש. הָעֵינַיִם צוֹפוֹת וְכָלוֹת לִרְאוֹת שֵׂיכֶל וְיֵרֵפָא, וְסוֹף שֶׁלֹּא יֵרֵפָא, וְיִדְאֲבוּ הַנְּפָשׁוֹת שֶׁל מִשְׁפַּחְתּוֹ בְּמוֹתוֹ; כָּל תַּאֲוָה שֶׁאֵינָהּ בָּאָה וְתוֹחֶלֶת מְמַשָּׁכָה קְרוּיָה כְּלָיוֹן עֵינַיִם׃

וזרעתם לריק. תִּזְרְעוּ וְלֹא תְצֻמָּח, וְאִם תְּצֻמַּח **ואכלהו איביכם**׃

י״ז וְנָתַתִּי פָנַי בָּכֶם וְנִגַּפְתֶּם לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם וְרָדוּ בָכֶם שֹׂנְאֵיכֶם וְנַסְתֶּם וְאֵין־רֹדֵף אֶתְכֶם׃

ונתתי פני. פָּנַאי שֶׁלִּי — פּוֹנֶה אֲנִי מִכָּל עֲסָקַי לְהָרַע לָכֶם׃

ורדו בכם שנאיכם. כְּמַשְׁמָעוֹ, יִשְׁלְטוּ בָכֶם׃ אַגָּדַת תּ״כּ מְפָרֶשָׁה זוֹ׃

אף אני אעשה זאת. אֵינִי מְדַבֵּר אֶלָּא בְּאַף, וְכֵן "אַף אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּכֶם בְּקֶרִי" (פסוק מ"א):

והפקדתי עליכם. שֶׁיִּהְיוּ הַמַּכּוֹת פּוֹקְדוֹת אֶתְכֶם מִזּוֹ לְזוֹ, עַד שֶׁהָרִאשׁוֹנָה פְּקוּדָה אֶצְלְכֶם, אָבִיא אַחֶרֶת וְאֶסְתְּכְּנָה לָהּ:

בהלה. מַכָּה הַמְבַהֶלֶת אֶת הַבְּרִיּוֹת, וְאֵי זוֹ? זוֹ מַכַּת מוֹתָן:

את השחפת. יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁהוּא חוֹלֶה וּמַטָּל בַּמִּטָּה אֲבָל בְּשָׂרוֹ שָׁמוּר עָלָיו, תַּ"ל "שַׁחֶפֶת", שֶׁהוּא נִשְׁחָף, אוֹ עִתִּים שֶׁהוּא נִשְׁחָף אֲבָל נֹחַ וְאֵינוֹ מַקְדִּימַ, תַּ"ל "וְאֶת הַקַּדַּחַת", מְלַמֵּד שֶׁהוּא מַקְדִּימַ, אוֹ עִתִּים שֶׁהוּא מַקְדִּימַ אֲבָל סָבוּר הוּא בְּעַצְמוֹ שֶׁיִּחְיֶה, תַּ"ל "מְכַלּוֹת עֵינַיִם", אוֹ הוּא אֵינוֹ סָבוּר בְּעַצְמוֹ שֶׁיִּחְיֶה, אֲבָל אֲחֵרִים סְבוּרִים שֶׁיִּחְיֶה, תַּ"ל "וּמְדִיבַת נָפֶשׁ":

וזרעתם לריק זרעכם. זוֹרְעָהּ וְאֵינָהּ מַצְמַחַת, וּמֵעַתָּה מָה אוֹיְבֵיכֶם בָּאִים וְאוֹכְלִים? תַּ"ל "וַאֲכָלֻהוּ אֹיְבֵיכֶם", הָא כֵּיצַד? זוֹרְעָהּ שָׁנָה רִאשׁוֹנָה וְאֵינָהּ מַצְמַחַת, שָׁנָה שְׁנִיָּה מַצְמַחַת, וְאוֹיְבִים בָּאִים וּמוֹצְאִים תְּבוּאָה לִימֵי הַמָּצוֹר, וְשֶׁבִּפְנִים מֵתִים בָּרָעָב, שֶׁלֹּא לִקְּטוּ תְּבוּאָה אֶשְׁתָּקַד; דְּ"אַ: "וּזְרַעְתֶּם לָרִיק זַרְעֲכֶם", כְּנֶגֶד הַבָּנִים וְהַבָּנוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁאַתָּה עָמֵל בָּהֶם וּמְגַדְּלָן, וְהַחִטָּא בָּא וּמְכַלָּה אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר "אֲשֶׁר טִפַּחְתִּי וְרִבִּיתִי אֹיְבִי כֻלָּם" (איכה ב'):

ונתתי פני בכם. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בַּטּוֹבָה "וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם", כָּךְ נֶאֱמַר בָּרָעָה "וְנָתַתִּי פָנַי"; מָשָׁל מָשָׁל, לְמֶלֶךְ שֶׁאָמַר לַעֲבָדָיו, פּוֹנֶה אֲנִי מִכָּל עֲסָקַי וְעוֹסֵק אֲנִי עִמָּכֶם לְרָעָה:

ונגפתם לפני איביכם. שֶׁיִּהְיֶה הַמָּוֶת הוֹרֵג אֶתְכֶם מִבִּפְנִים, וּבַעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן מַקִּיפִין אֶתְכֶם מִבַּחוּץ:

ורדו בכם שנאיכם. שֶׁאֵינִי מַעֲמִיד שׁוֹנְאִים אֶלָּא מִכֶּם וּבָכֶם, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם עוֹמְדִים עַל יִשְׂרָאֵל, אֵינָם מְבַקְּשִׁים אֶלָּא מַה שֶּׁבְּגָלוּי, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָיָה אִם זֶרַע יִשְׂרָאֵל וְעָלָה מִדָּיָן וַעֲמָלֵק וּבְנֵי קֶדֶם וְגוֹ' וַיִּחֲנוּ עֲלֵיהֶם וַיַּשְׁחיתוּ אֶת יְבוּל הָאָרֶץ" (שופטים ו'), אֲבָל בְּשָׁעָה שֶׁאֲעַמִּיד עֲלֵיכֶם מִכֶּם וּבָכֶם, הֵם מְחַפְּשִׂים אַחַר הַמַּטְמוֹנִיּוֹת שֶׁלָּכֶם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "וַאֲשֶׁר אָכְלוּ שְׁאֵר עַמִּי וְעוֹרָם מֵעֲלֵיהֶם הִפְשִׁיטוּ וְגוֹ'" (מיכה ג'):

ונסתם. מִפְּנֵי אֵימָה:

ואין רדף אתכם. מִבְּלִי כֹּחַ (ספרא):

י"ח וְאִם־עַד־אֵלֶּה לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְיָסַפְתִּי֙ לְיַסְּרָה אֶתְכֶ֔ם שֶׁ֖בַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶֽם׃

ואם עד אלה. וְאִם בְּעוֹד אֵלֶּה **לא תשמעו**:

ויספתי. עוֹד יְסוּרִין אֲחֵרִים:

שבע על חטאתיכם. שֶׁבַע פְּרָעֲנִיּוֹת עַל שֶׁבַע עֲבֵרוֹת הָאֲמוּרוֹת לְמַעְלָה:

י"ט וְשָׁבַרְתִּי֙ אֶת־גְּא֣וֹן עֻזְּכֶ֔ם וְנָתַתִּ֥י אֶת־שְׁמֵיכֶ֖ם כַּבַּרְזֶ֑ל וְאֶת־אַרְצְכֶ֖ם כַּנְּחֹשָֽׁה׃

ושברתי את גאון עזכם. זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "הִנְנִי מְחַלֵּל אֶת מִקְדָּשִׁי גְּאוֹן עֻזְּכֶם" (יחזקאל כ"ד):

ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחשה. זוֹ קָשָׁה מִשֶּׁל מֹשֶׁה, שֶׁשָּׁם הוּא אוֹמֵר "וְהָיוּ שָׁמֶיךָ אֲשֶׁר עַל רֹאשְׁךָ נְחֹשֶׁת וְגוֹ'" (דברים כ"ח), שֶׁיִּהְיוּ הַשָּׁמַיִם מַזִּיעִין כְּדֶרֶךְ שֶׁהַנְּחֹשֶׁת מַזִּיעָה, וְהָאָרֶץ אֵינָהּ מַזִּיעָה כְּדֶרֶךְ שְׁאֵין הַבַּרְזֶל מַזִּיעַ, וְהִיא מְשַׁמֶּרֶת פֵּרוֹתֶיהָ, אֲבָל כָּאן הַשָּׁמַיִם לֹא יִהְיוּ מַזִּיעִין כְּדֶרֶךְ שְׁאֵין הַבַּרְזֶל מַזִּיעַ, וְיִהְיֶה חֹרֶב בָּעוֹלָם, וְהָאָרֶץ תְּהֵא מַזִּיעָה כְּדֶרֶךְ שֶׁהַנְּחֹשֶׁת מַזִּיעָה, וְהִיא מְאַבֶּדֶת פֵּרוֹתֶיהָ (ספרא):

כ׳ וְתַ֥ם לָרִ֖יק כֹּחֲכֶ֑ם וְלֹא־תִתֵּ֤ן אַרְצְכֶם֙ אֶת־יְבוּלָ֔הּ וְעֵ֥ץ הָאָ֖רֶץ לֹ֥א יִתֵּ֖ן פִּרְיֽוֹ׃

ותם לריק כחכם. הֲרֵי אָדָם שֶׁלֹּא עָמַל, שֶׁלֹּא חָרַשׁ, שֶׁלֹּא זָרַע, שֶׁלֹּא נִכֵּשׁ, שֶׁלֹּא כִּסֵּחַ, שֶׁלֹּא עָדַר, וּבְשָׁעַת הַקָּצִיר בָּא שְׁדָפוֹן וּמַלְקֶה אוֹתוֹ, אֵין בְּכָךְ כְּלוּם, אֲבָל אָדָם שֶׁעָמַל וְחָרַשׁ וְזָרַע וְנִכֵּשׁ וְכִסֵּחַ וְעָדַר וּבָא שְׁדָפוֹן וּמַלְקֶה אוֹתוֹ, הֲרֵי שְׁנָיו שֶׁל זֶה קֹהוֹת:

ולא תתן ארצכם את יבולה. אַף מַה שֶּׁאַתָּה מוֹבִיל לָהּ בְּשָׁעַת הַזֶּרַע (ספרא):

ועץ הארץ. אֲפִלּוּ מִן הָאָרֶץ יְהֵא לָקוּי, שֶׁלֹּא יַחֲנִיט פֵּרוֹתָיו בְּשָׁעַת הַחֲנָטָה (שם):

לא יתן. מְשַׁמֵּשׁ לְמַעְלָה וּלְמַטָּה, אָעֵץ וְאַפְּרִי:

לא יתן פריו. כְּשֶׁהוּא מַפְרֶה מַשִּׁיר פֵּרוֹתָיו, הֲרֵי שְׁתֵּי קְלָלוֹת, וְיֵשׁ כָּאן שֶׁבַע פְּרָעֲנִיּוֹת (ספרא):

כ״א וְאִם־תֵּלְכ֥וּ עִמִּ֖י קֶ֑רִי וְלֹ֤א תֹאבׇ֙וּ֙ לִשְׁמֹ֣עַ לִ֔י וְיָסַפְתִּי֙ עֲלֵיכֶ֔ם מַכָּ֖ה שֶׁ֥בַע כְּחַטֹּאתֵיכֶֽם׃

ואם תלכו עמי קרי. רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ עֲרַאי, בְּמִקְרֶה, שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא לִפְרָקִים, כֵּן תֵּלְכוּ עֲרַאי בְּמִצְוֹות; וּמְנַחֵם פֵּרֵשׁ לְשׁוֹן מְנִיעָה, וְכֵן "הִקַּר רַגְלְךָ" (משלי כ"ה), וְכֵן "יִקַּר רוּחַ" (שם י"ז), וְקָרוֹב לָשׁוֹן זֶה לְתַרְגּוּמוֹ שֶׁל אַנְקְלוֹס, לְשׁוֹן קְשִׁי, שֶׁמַּקְשִׁין לִבָּם לְמָנַע מֵהִתְקָרֵב אֵלַי:

שבע כחטאתיכם. שֶׁבַע פַּרְעָנִיּוֹת אֲחֵרִים, בְּמִסְפַּר שֶׁבַע כְּחַטֹּאתֵיכֶם (ספרא):

כ״ב **וְהִשְׁלַחְתִּי בָכֶם אֶת־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְשִׁכְּלָה אֶתְכֶם וְהִכְרִיתָה אֶת־בְּהֶמְתְּכֶם וְהִמְעִיטָה אֶתְכֶם וְנָשַׁמּוּ דַּרְכֵיכֶם׃**

והשלחתי. לְשׁוֹן גֵּרוּי:

ושכלה אתכם. אֵין לִי אֶלָּא חַיָּה מְשַׁכֶּלֶת שֶׁדַּרְכָּהּ בְּכָךְ, בְּהֵמָה שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ בְּכָךְ מִנַּיִן? תַּ״לּ ״וְשָׁן בְּהֵמֹת אֲשַׁלַּח בָּם״ (דברים ל״ב), חֲרֵי שְׁתַּיִם. וּמִנַּיִן שֶׁתְּהֵא מְמִיתָה בִּנְשִׁיכָתָהּ? תַּ״לּ ״עִם חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר״ (שם), מָה אֵלּוּ נוֹשְׁכִין וּמְמִיתִין אַף אֵלּוּ נוֹשְׁכִין וּמְמִיתִין, כְּבָר הָיוּ שָׁנִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל חֲמוֹר נוֹשֵׁךְ וּמֵמִית, עָרוֹד נוֹשֵׁךְ וּמֵמִית:

ושכלה אתכם. אֵלּוּ הַקְּטַנִּים:

והכריתה את בהמתכם. מִבַּחוּץ:

והמעיטה אתכם. מִבִּפְנִים:

ונשמו דרכיכם. שְׁבִילִים גְּדוֹלִים וּשְׁבִילִים קְטַנִּים; חֲרֵי שֶׁבַע פַּרְעָנִיּוֹת: שֵׁן בְּהֵמָה, וְשֵׁן חַיָּה, חֲמַת זוֹחֲלֵי עָפָר, וְשִׁכְּלָה, וְהִכְרִיתָה, וְהִמְעִיטָה, וְנָשַׁמּוּ:

כ״ג **וְאִם־בְּאֵלֶּה לֹא תִוָּסְרוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי קֶרִי׃**

לא תוסרו לי. לְשׁוּב אֵלַי:

כ״ד **וְהָלַכְתִּי אַף־אֲנִי עִמָּכֶם בְּקֶרִי וְהִכֵּיתִי אֶתְכֶם גַּם־אֲנִי שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם׃**

כ״ה **וְהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נֹקֶמֶת נְקַם־בְּרִית וְנֶאֱסַפְתֶּם אֶל־עָרֵיכֶם וְשִׁלַּחְתִּי דֶבֶר בְּתוֹכְכֶם וְנִתַּתֶּם בְּיַד־אוֹיֵב׃**

נקם ברית. יֵשׁ נָקָם שֶׁאֵינוֹ בַּבְּרִית, כְּדֶרֶךְ שְׁאָר נְקָמוֹת, וְזֶהוּ סִמּוּי עֵינָיו שֶׁל צִדְקִיָּהוּ (ספרא). דָּ״אַ: **נקם ברית** נְקַמַת בְּרִיתִי אֲשֶׁר עֲבַרְתֶּם. כָּל הַבָּאַת חֶרֶב שֶׁבַּמִּקְרָא הִיא מִלְחֶמֶת חֲיָלוֹת אוֹיְבִים:

ונאספתם. מִן הַחוּץ אֶל תּוֹךְ הֶעָרִים מִפְּנֵי הַמָּצוֹר (שם):

ושלחתי דבר בתוככם. עַ״יְ הַדֶּבֶר **ונתתם ביד** הָאוֹיְבִים הַצָּרִים עֲלֵיכֶם, לְפִי שֶׁאֵין מְלִינִים אֶת הַמֵּת בִּירוּשָׁלַיִם, וּכְשֶׁהֵם מוֹצִיאִים אֶת הַמֵּת לְקָבְרוֹ נִתָּנִין בְּיַד אוֹיֵב (שם):

כ״ו **בְּשִׁבְרִי לָכֶם מַטֵּה־לָחֶם וְאָפוּ עֲשֶׂר נָשִׁים לַחְמְכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד וְהֵשִׁיבוּ לַחְמְכֶם בַּמִּשְׁקָל וַאֲכַלְתֶּם וְלֹא תִשְׂבָּעוּ׃ {ס}**

מטה לחם. לְשׁוֹן מִשְׁעָן, כְּמוֹ מַטֵּה עֹז (ירמיהו מ״ח):

בשברי לכם מטה לחם. אֶשְׁבֹּר לָכֶם כָּל מִסְעַד אֹכֶל, וְהֵם חִצֵּי רָעָב (יחזקאל ה׳):

ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד. מֻחְסָר עֵצִים (ספרא):

והשיבו לחמכם במשקל. שֶׁתְּהֵא הַתְּבוּאָה נִרְקֶבֶת וְנַעֲשֵׂית פַּת נִפֶּלֶת, וּמִשְׁתַּבֶּרֶת בַּתַּנּוּר, וְהֵן יוֹשְׁבוֹת וְשׁוֹקְלוֹת אֶת הַשְּׁבָרִים לְחַלְקָם בֵּינֵיהֶם (שם):

ואכלתם ולא תשבעו. זֶהוּ מְאֵרָה בְּתוֹךְ הַמְּעַיִם בַּלֶּחֶם, חֲרֵי שֶׁבַע פַּרְעָנִיּוֹת: חֶרֶב, מָצוֹר, דֶּבֶר, שֶׁבֶר מַטֵּה לֶחֶם, חֹסֶר עֵצִים, פַּת נִפֶּלֶת, מְאֵרָה בַּמְּעַיִם; וְנִתַּתֶּם אֵינָהּ מִן הַמִּנְיָן, הִיא הַחֶרֶב:

כ״ז **וְאִם־בְּזֹאת לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי בְּקֶרִי׃**

כ״ח **וְהָלַכְתִּי עִמָּכֶם בַּחֲמַת־קֶרִי וְיִסַּרְתִּי אֶתְכֶם אַף־אֲנִי שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם׃**

כ״ט **וַאֲכַלְתֶּם בְּשַׂר בְּנֵיכֶם וּבְשַׂר בְּנֹתֵיכֶם תֹּאכֵלוּ׃**

ל׳ **וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת־בָּמֹתֵיכֶם וְהִכְרַתִּי אֶת־חַמָּנֵיכֶם וְנָתַתִּי אֶת־פִּגְרֵיכֶם עַל־פִּגְרֵי גִלּוּלֵיכֶם וְגָעָלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם׃**

במתיכם. מִגְדָּלִים וּבִירָנִיּוֹת:

חמניכם. מִין עֲ״זָ שֶׁמַּעֲמִידִין עַל הַגַּגּוֹת, וְעַל שֵׁם שֶׁמַּעֲמִידִין בַּחַמָּה, קְרוּיִין חַמָּנִים (ספרא ויקרא י״ט):

ונתתי את פגריכם. תְּפוּחֵי רָעָב הָיוּ, וּמוֹצִיאִים יִרְאָתָם מֵחֵיקָם וּמְנַשְּׁקִים אוֹתָם, וּכְרֵיסָן נִבְקַעַת וְנוֹפֶלֶת עָלֶיהָ (ספרא; סנהדרין ס״ג):

וגעלה נפשי אתכם. זֶה סִלּוּק שְׁכִינָה (ספרא):

ל״א וְנָתַתִּי אֶת־עָרֵיכֶם֙ חָרְבָּ֔ה וַהֲשִׁמֹּתִ֖י אֶת־מִקְדְּשֵׁיכֶ֑ם וְלֹ֥א אָרִ֖יחַ בְּרֵ֥יחַ נִיחֹחֲכֶֽם׃

ונתתי את עריכם חרבה. יָכוֹל מֵאֲדָם, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר וַהֲשִׁמֹתִי אֲנִי אֶת הָאָרֶץ חֲרֵי אָדָם אָמוּר, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם חָרְבָּה? מֵעוֹבֵר וָשָׁב:

והשמותי את מקדשיכם. יָכוֹל מִן הַקָּרְבָּנוֹת, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר וְלֹא אָרִיחַ חֲרֵי קָרְבָּנוֹת אֲמוּרִים, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם וַהֲשִׁמֹתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם? מִן הַגְּדוּדִיּוֹת — שֶׁיְּרוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ מִתְקַדְּשׁוֹת וְנוֹעָדוֹת לָבֹא שָׁם; חֲרֵי שֶׁבַע בָּנִים וּבָנוֹת וְהַשְׁמָדַת בָּמוֹת חֲרֵי שְׁתַּיִם — כְּרִיתוּת חַמָּנִים אֵין כָּאן פֶּרֶנְוּת, אֶלָּא עַ״י הַשְׁמָדַת הַבֵּירְנִיּוֹת יְפִלּוּ הַחַמָּנִים שֶׁבָּרָאשֵׁי הַגַּגּוֹת וְיִכָּרְתוּ — וְנָתַתִּי אֶת פִּגְרֵיכֶם וְגוֹ׳ חֲרֵי שָׁלוֹשׁ, סִלּוּק שְׁכִינָה אַרְבַּע, חָרְבַּן עָרִים, שִׁמָּמוֹן מִקְדָּשׁ מִן הַגְּדוּדִיּוֹת, וְלֹא אָרִיחַ קָרְבָּנוֹת, חֲרֵי שֶׁבַע:

ל״ב וַהֲשִׁמֹּתִ֣י אֲנִ֔י אֶת־הָאָ֖רֶץ וְשָׁמְמ֣וּ עָלֶ֑יהָ אֹֽיְבֵיכֶ֥ם הַיֹּשְׁבִ֖ים בָּ֥הּ׃

והשמתי אני את הארץ. זוֹ מִדָּה טוֹבָה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יִמְצְאוּ הָאוֹיְבִים נַחַת רוּחַ בְּאַרְצָם, שֶׁתְּהֵא שׁוֹמֶמֶת מִיּוֹשְׁבֶיהָ (ספרא):

ל״ג וְאֶתְכֶ֖ם אזרה אֲזָרֶ֣ה בַגּוֹיִ֑ם וַהֲרִיקֹתִ֤י אַחֲרֵיכֶם֙ חָ֔רֶב וְהָיְתָ֥ה אַרְצְכֶ֖ם שְׁמָמָ֑ה וְעָרֵיכֶ֖ם יִהְיוּ֥ חָרְבָּֽה׃

ואתכם אזרה בגוים. זוֹ מִדָּה קָשָׁה, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁבְּנֵי הַמְּדִינָה גּוֹלִים לְמָקוֹם אֶחָד, רוֹאִים זֶה אֶת זֶה וּמִתְנַחֲמִין, וְיִשְׂרָאֵל נִזְרוּ כְּבַמְּזֹרֶה — כְּאָדָם הַזּוֹרֶה שְׁעוֹרִים בְּנָפָה וְאֵין אַחַת מֵהֶן דְּבוּקָה בַּחֲבֶרְתָּהּ (שם):

והריקתי. כְּשֶׁשּׁוֹלֵף הַחֶרֶב מִתְרוֹקֵן הַנָּדָן; וּמִדָּרְשׁוֹ חֶרֶב הַנִּשְׁמֶטֶת אַחֲרֵיכֶם אֵינָהּ חוֹזֶרֶת מַהֵר, כְּאָדָם שֶׁמְּרִיק אֶת הַמַּיִם וְאֵין סוֹפָן לַחֲזֹר (ספרא):

והיתה ארצכם שממה. שֶׁלֹּא תְּמַהֲרוּ לָשׁוּב לְתוֹכָהּ, וּמִתּוֹךְ כָּךְ עָרֵיכֶם יִהְיוּ חָרְבָּה — נִרְאוֹת לָכֶם חֲרֵבוֹת, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָדָם גּוֹלֶה מִבֵּיתוֹ וּמִכַּרְמוֹ וּמֵעִירוֹ וְסוֹפוֹ לַחֲזֹר, כְּאִלּוּ אֵין כַּרְמוֹ וּבֵיתוֹ חֲרֵבִים, כָּךְ שְׁנוּיָה בְּת״כּ:

ל״ד אָ֣ז תִּרְצֶ֣ה הָאָ֔רֶץ אֶת־שַׁבְּתֹתֶ֖יהָ כֹּ֣ל יְמֵ֣י הְשַׁמָּ֑ה וְאַתֶּ֗ם בְּאֶ֙רֶץ֙ אֹיְבֵיכֶ֔ם אָ֚ז תִּשְׁבַּ֣ת הָאָ֔רֶץ וְהִרְצָ֖ת אֶת־שַׁבְּתֹתֶֽיהָ׃

אז תרצה. תְּפַיֵּס אֶת כַּעַס הַמָּקוֹם שֶׁכָּעַס עַל שְׁמִטּוֹתֶיהָ:

והרצת. לַמֶּלֶךְ **את שבתתיה**:

ל״ה כָּל־יְמֵ֣י הָשַּׁמָּ֗ה תִּשְׁבַּ֛ת אֵ֥ת אֲשֶׁ֖ר לֹא־שָׁבְתָ֣ה בְּשַׁבְּתֹתֵיכֶ֑ם בְּשִׁבְתְּכֶ֖ם עָלֶֽיהָ׃

כל ימי השמה. לְשׁוֹן הֲעָשׂוֹת, וּמ״ם דָּגֵשׁ בְּמָקוֹם כֶּפֶל שְׁמָמָה:

את אשר לא שבתה. שִׁבְעִים שָׁנָה שֶׁל גָּלוּת בָּבֶל הֵן הָיוּ כְּנֶגֶד שִׁבְעִים שְׁנוֹת הַשְׁמָטָה וְיוֹבֵל שֶׁהָיוּ בַּשָּׁנִים שֶׁהִכְעִיסוּ יִשְׂרָאֵל בְּאַרְצָם לִפְנֵי הַמָּקוֹם — אַרְבַּע מֵאוֹת וּשְׁלוֹשִׁים שָׁנָה; שְׁלוֹשׁ מֵאוֹת וְתִשְׁעִים הָיוּ שְׁנֵי עֲוֹנָם מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ עַד שֶׁגָּלוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, וּבְנֵי יְהוּדָה הִכְעִיסוּ לְפָנָיו אַרְבָּעִים שָׁנָה מִשֶּׁגָּלוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים עַד חָרְבוֹת יְרוּשָׁלַיִם, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר בִּיחֶזְקֵאל ״וְאַתָּה שְׁכַב עַל צִדְּךָ הַשְּׂמָאלִי וְגוֹ׳, וְכִלִּיתָ אֶת אֵלֶּה וְגוֹ׳, וְשָׁכַבְתָּ עַל צִדְּךָ הַיְמָנִי אַרְבָּעִים יוֹם וְנָשָׂאתָ אֶת עֲוֹן בֵּית יְהוּדָה״, וּבְוַדַּאי זוֹ נֶאֱמְרָה לִיחֶזְקֵאל בַּשָּׁנָה הַחֲמִשִּׁית לְגָלוּת הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָכִין, וְעוֹד עָשׂוּ שֵׁשׁ שָׁנִים עַד גָּלוּת צִדְקִיָּהוּ, חֲרֵי אַרְבָּעִים וְשֵׁשׁ; וְאִ״תּ שְׁנוֹת מְנַשֶּׁה חֲמִשִּׁים וְחָמֵשׁ הָיוּ, מְנַשֶּׁה עָשָׂה תְּשׁוּבָה שְׁלוֹשִׁים וְשָׁלוֹשׁ שָׁנָה, וְכָל שְׁנוֹת רִשְׁעוֹ עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּאַגָּדַת חֵלֶק, וְשֶׁל אָמוֹן שְׁתַּיִם, וְאַחַת עֶשְׂרֵה לִיהוֹיָקִים, וּכְנֶגְדָּן לְצִדְקִיָּהוּ; צֵא וַחֲשֹׁב לְאַרְבַּע מֵאוֹת וּשְׁלוֹשִׁים וְשֵׁשׁ שָׁנָה שְׁמִטִּין וְיוֹבְלוֹת שֶׁבָּהֶם, וְהֵם שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה לְמֵאָה — אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שְׁמִטִּין וּשְׁנַיִם יוֹבְלוֹת, חֲרֵי לְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה שִׁשִּׁים וְאַרְבַּע, לִשְׁלוֹשִׁים וְשֵׁשׁ שָׁנָה חָמֵשׁ שְׁמִטּוֹת, חֲרֵי שִׁבְעִים חָסֵר אַחַת, וְעוֹד שָׁנָה יְתֵרָה, שֶׁנִּכְנְסָה בַּשְּׁמִטָּה הַמַּשְׁלֶמֶת לְשִׁבְעִים, וַעֲלֵיהֶם נִגְזַר שִׁבְעִים שָׁנָה שְׁלֵמִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (דברי הימים ב׳ ל״ו), עַד רָצְתָה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתוֹתֶיהָ ... לְמַלֹּאות שִׁבְעִים שָׁנָה (סדר עולם):

ל״ו וְהַנִּשְׁאָרִ֣ים בָּהֶ֗ם וְהֵבֵאתִי֙ מֹ֣רֶךְ֙ בִּלְבָבָ֔ם בְּאַרְצֹ֖ת אֹיְבֵיהֶ֑ם וְרָדַ֤ף אֹתָם֙ קוֹל֙ עָלֶ֣ה נִדָּ֔ף וְנָסוּ֙ מְנַ֣סַת־חֶ֔רֶב וְנָפְל֖וּ וְאֵ֥ין רֹדֵֽף׃

והבאתי מרך. פַּחַד וְרֹךְ לֵבָב; מ״ם שֶׁל מֹרֶךְ יְסוֹד נוֹפֵל הוּא, כְּמוֹ מ״ם שֶׁל מוֹעֵד וְשֶׁל מוֹקֵשׁ:

ונסו מנסת חרב. כְּאִלּוּ רוֹדְפִים הוֹרְגִים אוֹתָם:

עלה נדף. שֶׁהָרוּחַ דּוֹחֲפוֹ וּמַכֶּהוּ עַל עָלֶה אֶחָד וּמְקַשְׁקֵשׁ וּמוֹצִיא קוֹל, וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ קַל טַרְפָּא דְּשָׁקִיף, לְשׁוֹן חֲבָטָה, ״שְׁדוּפוֹת קָדִים״ (בראשית מ״א) — שְׁקִיפָן קְדוּם, לְשׁוֹן מַשְׁקוֹף, מְקוֹם חֲבָטַת הַדֶּלֶת, וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ שֶׁל ״חַבּוּרָה״ (שמות כ״א) — מַשְׁקוֹפֵי:

ל״ז וְכָשְׁל֤וּ אִישׁ־בְּאָחִיו֙ כְּמִפְנֵי־חֶ֔רֶב וְרֹדֵ֖ף אַ֣יִן וְלֹא־תִהְיֶ֥ה לָכֶ֖ם תְּקוּמָ֑ה לִפְנֵ֖י אֹיְבֵיכֶֽם׃

וכשלו איש באחיו. כְּשֶׁיְּרוּצוּ לָנוּס יִכָּשְׁלוּ זֶה בָּזֶה, כִּי יִבָּהֲלוּ לָרוּץ:

כמפני חרב. כְּאִלּוּ בּוֹרְחִים מִלִּפְנֵי הוֹרְגִים, שֶׁיִּהְיֶה בִּלְבָבָם פַּחַד, וְכָל שָׁעָה סְבוּרִים שֶׁאָדָם רוֹדְפָם; וּמִדָּרְשׁוֹ וְכָשְׁלוּ אִישׁ בְּאָחִיו, זֶה נִכְשָׁל בַּעֲוֹנוֹ שֶׁל זֶה, שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִין זֶה לָזֶה (ספרא; סנהדרין כ״ז):

ל״ח וַאֲבַדְתֶּם בַּגּוֹיִם וְאָכְלָה אֶתְכֶם אֶרֶץ אֹיְבֵיכֶם:

ואבדתם בגוים. כְּשֶׁתִּהְיוּ פְּזוּרִים, תִּהְיוּ אֲבוּדִים זֶה מִזֶּה (עי׳ ספרא):

ואכלה אתכם. אִלּוּ הַמֵּתִים בַּגּוֹלָה:

ל״ט וְהַנִּשְׁאָרִים בָּכֶם יִמַּקּוּ בַּעֲוֹנָם בְּאַרְצֹת אֹיְבֵיכֶם וְאַף בַּעֲוֹנֹת אֲבֹתָם אִתָּם יִמָּקּוּ:

בעונת אבתם אתם. כְּשֶׁעֲוֹונוֹת אֲבוֹתָם אִתָּם — כְּשֶׁאוֹחֲזִים מַעֲשֵׂה אֲבוֹתֵיהֶם בִּידֵיהֶם (שם):

ימקו. לְשׁוֹן חֲמַסָּה, כְּמוֹ יִמַּסּוּ, וְכָמוֹהוּ ״תִּמַּקְנָה בְּחֹרֵיהֶן״ (זכריה י״ד), ״נָמַקּוּ חַבּוּרֹתָי״ (תהילים ל״ח):

מ׳ וְהִתְוַדּוּ אֶת־עֲוֹנָם וְאֶת־עֲוֹן אֲבֹתָם בְּמַעָלָם אֲשֶׁר מָעֲלוּ־בִי וְאַף אֲשֶׁר־הָלְכוּ עִמִּי בְּקָרִי:

מ״א אַף־אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּם בְּקָרִי וְהֵבֵאתִי אֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם אוֹ־אָז יִכָּנַע לְבָבָם הֶעָרֵל וְאָז יִרְצּוּ אֶת־עֲוֹנָם:

והבאתי אתם. אֲנִי בְּעַצְמִי אֲבִיאֵם; זוֹ מִדָּה טוֹבָה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יְהִיוּ אוֹמְרִים, הוֹאִיל וְגָלִינוּ בֵּין הָאֻמּוֹת נַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם, אֲנִי אֵינִי מַנִּיחָם, אֶלָּא מַעֲמִיד אֲנִי אֶת נְבִיאַי וּמַחֲזִירָן לְתוֹכַת כְּנָפַי, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כ״א), ״וְהָעֹלָה עַל רוּחֲכֶם הָיוֹ לֹא תִהְיֶה וְגוֹ׳ חַי אָנִי ... אִם לֹא בְּיָד חֲזָקָה וְגוֹ׳״ (ספרא):

או אז יכנע. כְּמוֹ ״אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא״ (שמות כ״א) — אִם אָז יִכָּנַע; לְשׁוֹן אַחֵר אוּלַי — שֶׁמָּא אָז יִכָּנַע לְבָבָם וְגוֹ׳:

ואז ירצו את עונם. יְכַפְּרוּ עַל עֲוֹנָם בְּיִסּוּרֵיהֶם:

מ״ב וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וְאַף אֶת־בְּרִיתִי יִצְחָק וְאַף אֶת־בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר:

וזכרתי את בריתי יעקוב. בַּחֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת נִכְתַּב מָלֵא, וְאֵלְיָהוּ חָסֵר בַּחֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת — יַעֲקֹב נָטַל אוֹת מִשְׁמוֹ שֶׁל אֵלְיָהוּ עֵרְבוֹן שֶׁיָּבֹא וִיבַשֵּׂר גְּאֻלַּת בָּנָיו:

וזכרתי את בריתי יעקוב. לָמָּה נִמְנוּ אֲחוֹרַנִּית? כְּלוֹמַר, כְּדַאי הוּא יַעֲקֹב הַקָּטָן לְכָךְ, וְאִם אֵינוֹ כְדַאי, הֲרֵי יִצְחָק עִמּוֹ, וְאִם אֵינוֹ כְדַאי, הֲרֵי אַבְרָהָם עִמּוֹ שֶׁהוּא כְדַאי, וְלָמָּה לֹא נֶאֱמְרָה זְכִירָה בְּיִצְחָק? אֶלָּא אֲפָרוֹ שֶׁל יִצְחָק נִרְאֶה לְפָנַי צָבוּר וּמֻנָּח עַל הַמִּזְבֵּחַ (ספרא):

מ״ג וְהָאָרֶץ תֵּעָזֵב מֵהֶם וְתֵרַץ אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ בְּהָשַּׁמָּהּ מֵהֶם וְהֵם יִרְצּוּ אֶת־עֲוֹנָם יַעַן וּבְיַעַן בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ וְאֶת־חֻקֹּתַי גְּעָלָה נַפְשָׁם:

יען וביען. גְּמוּל וּבִגְמוּל אֲשֶׁר בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ (עי׳ ספרא):

מ״ד וְאַף־גַּם־זֹאת בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם לֹא־מְאַסְתִּים וְלֹא־גְעַלְתִּים לְכַלֹּתָם לְהָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם:

ואף גם זאת. וְאַף אֲפִלּוּ אֲנִי עוֹשֶׂה עִמָּהֶם זֹאת הַפֻּרְעָנוּת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי **בהיותם בארץ איביהם**, לֹא אֶמְאָסֵם לְכַלּוֹתָם וּלְהָפֵר בְּרִיתִי אֲשֶׁר אִתָּם:

מ״ה וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי־אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לִהְיוֹת לָהֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה:

ברית ראשנים. שֶׁל שְׁבָטִים (ספרא):

מ״ו אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרֹת אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי בְּיַד־מֹשֶׁה: {פ}

והתורת. אַחַת בִּכְתָב וְאַחַת בְּעַל פֶּה, מַגִּיד שֶׁכֻּלָּם נִתְּנוּ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי (שם):

פרק כ״ז

א׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:

ב׳ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ כִּי יַפְלִא נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ נְפָשֹׁת לַיהוָה׃

כי יפלא. יַפְרִישׁ בְּפִיו׃

בערכך נפשת. לִתֵּן עֶרֶךְ נְפָשׁוֹת — לוֹמַר עֶרֶךְ דָּבָר שֶׁנַּפְשׁוֹ תְּלוּיָה בּוֹ עָלַי (עי׳ ספרא; ערכין ד׳)׃

ג׳ וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַד בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃

והיה ערכך וגו׳. אֵין עֶרֶךְ זֶה לְשׁוֹן דָּמִים, אֶלָּא בֵּין שֶׁהוּא יָקָר בֵּין שֶׁהוּא זוֹל, כְּפִי שָׁנָיו הוּא הָעֵרֶךְ הַקָּצוּב עָלָיו בְּפָרָשָׁה זוֹ׃

ערכך. כְּמוֹ עֶרֶךְ, וְכֵן כָּל הַכָּפִי״ן לֹא יָדַעְתִּי מֵאֵיזֶה לָשׁוֹן הוּא׃

ד׳ וְאִם־נְקֵבָה הֵוא וְהָיָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשִׁים שָׁקֶל׃

ה׳ וְאִם מִבֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְעַד־בֶּן־עֶשְׂרִים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר עֶשְׂרִים שְׁקָלִים וְלַנְּקֵבָה עֲשֶׂרֶת שְׁקָלִים׃

ואם מבן חמש שנים. לֹא שֶׁיִּהְא הַנּוֹדֵר קָטָן — שֶׁאֵין בִּדְבָרֵי קָטָן כְּלוּם — אֶלָּא גָּדוֹל שֶׁאָמַר עֶרֶךְ קָטָן זֶה שֶׁהוּא בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים עָלַי (עי׳ ערכין ב׳)׃

ו׳ וְאִם מִבֶּן־חֹדֶשׁ וְעַד־בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים כֶּסֶף וְלַנְּקֵבָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשֶׁת שְׁקָלִים כָּסֶף׃

ז׳ וְאִם מִבֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וָמַעְלָה אִם־זָכָר וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשָּׁה עָשָׂר שֶׁקֶל וְלַנְּקֵבָה עֲשָׂרָה שְׁקָלִים׃

ואם מבן ששים שנה וגו׳. כְּשֶׁמַּגִּיעַ לִימֵי הַזִּקְנָה, הָאִשָּׁה קְרוֹבָה לְהֶחְשֵׁב כְּאִישׁ, לְפִיכָךְ הָאִישׁ פּוֹחֵת בְּהֶזְדַּקְנוֹ יוֹתֵר מִשְּׁלִישׁ בְּעֶרְכּוֹ, וְהָאִשָּׁה אֵינָהּ פּוֹחֶתֶת אֶלָּא שְׁלִישׁ בְּעֶרְכָּהּ, דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי ״סָבָא בְּבֵיתָא, פַּחָא בְּבֵיתָא, סָבְתָא בְּבֵיתָא סִימָא בְּבֵיתָא וְסִימָנָא טָבָא בְּבֵיתָא״ (ערכין י״ט)׃

ח׳ וְאִם־מָךְ הוּא מֵעֶרְכֶּךָ וְהֶעֱמִידוֹ לִפְנֵי הַכֹּהֵן וְהֶעֱרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן עַל־פִּי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יַד הַנֹּדֵר יַעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן׃ {ס}

ואם מך הוא. שֶׁאֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת לִתֵּן הָעֵרֶךְ הַזֶּה.

והעמידו. לַנֶּעֱרָךְ לִפְנֵי הַכֹּהֵן, וְיַעֲרִיכֶנּוּ לְפִי הַשָּׂגַת יָדוֹ שֶׁל מַעֲרִיךְ׃

על פי אשר תשיג. לְפִי מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ יְסַדְּרֶנּוּ, וְיַשְׁאִיר לוֹ כְּדֵי חַיָּיו: מִטָּה, כַּר וְכֶסֶת, וּכְלֵי אֻמָּנוּת; אִם הָיָה חַמָּר מַשְׁאִיר לוֹ חֲמוֹרוֹ (בבא מציעא קי״ד; ערכין כ״ג)׃

ט׳ וְאִם־בְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה כֹּל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ לַיהוָה יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ׃

כל אשר יתן ממנו. אָמַר רַגְלָהּ שֶׁל זוֹ עוֹלָה, דְּבָרָיו קַיָּמִין, וְתִמָּכֵר לְצָרְכֵי עוֹלָה, וְדָמֶיהָ חֻלִּין חוּץ מִדְּמֵי אוֹתוֹ הָאֵבֶר (ספרא; ערכין ה׳)׃

י׳ לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא־יָמִיר אֹתוֹ טוֹב בְּרַע אוֹ־רַע בְּטוֹב וְאִם־הָמֵר יָמִיר בְּהֵמָה׀ בִּבְהֵמָה וְהָיָה־הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ׃

טוב ברע. תָּם בְּבַעַל מוּם.

או רע בטוב. וְכָל שֶׁכֵּן טוֹב בְּטוֹב וְרַע בְּרַע (עי׳ תמורה ט׳)׃

י״א וְאִם־כָּל־בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא־יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה וְהֶעֱמִיד אֶת־הַבְּהֵמָה לִפְנֵי הַכֹּהֵן׃

ואם כל בהמה טמאה. בְּבַעֲלַת מוּם הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁהִיא טְמֵאָה לְהַקְרָבָה, וְלִמְּדָךְ הַכָּתוּב שֶׁאֵין קָדָשִׁים תְּמִימִים יוֹצְאִין לְחֻלִּין בְּפִדְיוֹן אֶלָּא אִם כֵּן הַמּוּם (שם ל״ג)׃

י״ב וְהֶעֱרִיךְ הַכֹּהֵן אֹתָהּ בֵּין טוֹב וּבֵין רָע כְּעֶרְכְּךָ הַכֹּהֵן כֵּן יִהְיֶה׃

כערכך הכהן כן יהיה. לִשְׁאָר כָּל אָדָם הַבָּא לְקָנוֹתָהּ מִיַּד הֶקְדֵּשׁ׃

י״ג וְאִם־גָּאֹל יִגְאָלֶנָּה וְיָסַף חֲמִישִׁתְךָ עַל־עֶרְכֶּךָ׃

ואם גאל יגאלנה. בַּבְּעָלִים הֶחֱמִיר הַכָּתוּב לְהוֹסִיף חֹמֶשׁ, וְכֵן בְּמַקְדִּישׁ בַּיִת, וְכֵן בְּמַקְדִּישׁ אֶת הַשָּׂדֶה, וְכֵן בְּפִדְיוֹן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי — הַבְּעָלִים מוֹסִיפִין חֹמֶשׁ וְלֹא שְׁאָר כָּל אָדָם (שם כ״ה)׃

י״ד וְאִישׁ כִּי־יַקְדִּישׁ אֶת־בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ לַיהוָה וְהֶעֱרִיכוֹ הַכֹּהֵן בֵּין טוֹב וּבֵין רַע כַּאֲשֶׁר יַעֲרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן כֵּן יָקוּם׃

ט״ו וְאִם־הַמַּקְדִּישׁ יִגְאַל אֶת־בֵּיתוֹ וְיָסַף חֲמִשִׁית כֶּסֶף־עֶרְכְּךָ עָלָיו וְהָיָה לוֹ׃

ט״ז וְאִם | מִשְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ אִישׁ לַיהוָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ לְפִי זַרְעוֹ זֶרַע תֹּמֶר שְׂעֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כָּסֶף׃

והיה ערכך לפי זרעו. לֹא כְּפִי שָׁוְיָהּ, אַחַת שְׂדֵה טוֹבָה וְאַחַת שְׂדֵה רָעָה פְּדְיוֹן הֶקְדֵּשָׁן שָׁוֶה — בֵּית כֹּר שְׂעוֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שְׁקָלִים — כָּךְ גְּזֵרַת הַכָּתוּב, וְהוּא שֶׁבָּא לְגָאֳלָהּ בִּתְחִלַּת הַיּוֹבֵל. וְאִם בָּא לְגָאֳלָהּ בְּאֶמְצָעוֹ, נוֹתֵן לְפִי הַחֶשְׁבּוֹן סָלַע וּפַנְדְּיוֹן לְשָׁנָה, לְפִי שֶׁאֵינָהּ הֶקְדֵּשׁ אֶלָּא לִמְנַיַן שְׁנוֹת הַיּוֹבֵל, שֶׁאִם נִגְאֲלָה חֲרֵי טוֹב, וְאִם לָאו הַגִּזְבָּר מוֹכְרָהּ בַּדָּמִים הַלָּלוּ לְאַחֵר, וְעוֹמֶדֶת בְּיַד הַלּוֹקֵחַ עַד הַיּוֹבֵל כִּשְׁאָר כָּל הַשָּׂדוֹת הַמְּכוּרוֹת, וּכְשֶׁהִיא יוֹצְאָה מִיָּדוֹ חוֹזֶרֶת לַכֹּהֲנִים שֶׁל אוֹתוֹ מִשְׁמָר שֶׁהַיּוֹבֵל פּוֹגֵעַ בּוֹ, וּמִתְחַלֶּקֶת בֵּינֵיהֶם, זֶהוּ הַמִּשְׁפָּט הָאָמוּר בְּמַקְדִּישׁ שָׂדֶה, וְעָכְשָׁו אֲפָרְשֵׁנוּ עַל סֵדֶר הַמִּקְרָאוֹת׃

י״ז אִם־מִשְׁנַת הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ כְּעֶרְכְּךָ יָקוּם׃

אם משנת היבל יקדיש וגו׳. אִם מִשֶּׁעָבְרָה שְׁנַת הַיּוֹבֵל מִיָּד הִקְדִּישָׁהּ, וּבָא זֶה לְגָאֳלָהּ מִיָּד.

כערכך יקום. כְּעֶרְכְּךָ הַזֶּה הָאָמוּר יִהְיֶה — חֲמִשִּׁים כֶּסֶף יִתֵּן׃

י״ח וְאִם־אַחַר הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֶת־הַכֶּסֶף עַל־פִּי הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרֹת עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנִגְרַע מֵעֶרְכֶּךָ׃

ואם אחר היבל יקדיש. וְכֵן אִם הִקְדִּישָׁהּ מִשְּׁנַת הַיּוֹבֵל וְנִשְׁתַּהֲת בְּיַד גִּזְבָּר, וּבָא זֶה לְגָאֳלָהּ אַחַר הַיּוֹבֵל.

וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים הנותרת. כְּפִי חֶשְׁבּוֹן; כִּיצַד? חֲרֵי קָצַב דָּמֶיהָ שֶׁל אַרְבָּעִים וְתֵשַׁע שָׁנָה חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל, חֲרֵי שֶׁקֶל לְכָל שָׁנָה וְשֶׁקֶל יָתֵר עַל כֻּלָּן, וְהַשֶּׁקֶל אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה פַּנְדְּיוֹן, חֲרֵי סֶלַע וּפַנְדְּיוֹן לְשָׁנָה, אֶלָּא שֶׁחָסֵר פַּנְדְּיוֹן אֶחָד לְכֻלָּן, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁאוֹתוֹ פַּנְדְּיוֹן קַלְבּוֹן לִפְרוֹטְרוֹט, וְהַבָּא לִגְאֹל, יִתֵּן סֶלַע וּפַנְדְּיוֹן לְכָל שָׁנָה לַשָּׁנִים הַנּוֹתָרוֹת עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל (עי׳ ספרא; ערכין כ״ד):

ונגרע מערכך. מִנְיַן הַשָּׁנִים שֶׁמִּשְּׁנַת הַיּוֹבֵל עַד שְׁנַת הַפְּדְיוֹן׃

י״ט וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל אֶת־הַשָּׂדֶה הַמַּקְדִּישׁ אֹתָהּ וְיָסַף חֲמִשִׁית כֶּסֶף־עֶרְכְּךָ עָלָיו וְקָם לוֹ׃

ואם גאל יגאל. הַמַּקְדִּישׁ אוֹתוֹ, יוֹסִיף חֹמֶשׁ עַל הַקִּצְבָּה הַזֹּאת׃

כ׳ וְאִם־לֹא יִגְאַל אֶת־הַשָּׂדֶה וְאִם־מָכַר אֶת־הַשָּׂדֶה לְאִישׁ אַחֵר לֹא יִגָּאֵל עוֹד׃

ואם לא יגאל את השדה. הַמַּקְדִּישׁ׃

ואם מכר. הַגִּזְבָּר׃

את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד. לְשׁוּב בְּיַד הַמַּקְדִּישׁ׃

כ״א וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַּיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַיהוָה כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ׃

והיה השדה בצאתו ביבל. מִיַּד הַלּוֹקֵחוֹ מִן הַגִּזְבָּר, כְּדֶרֶךְ שְׁאָר שָׂדוֹת הַיּוֹצְאוֹת מִיַּד לוֹקְחֵיהֶם בַּיּוֹבֵל׃

קדש לה׳. לֹא שֶׁיְּשׁוּב לְהֶקְדֵּשׁ בֶּדֶק הַבַּיִת, לְיַד הַגִּזְבָּר, אֶלָּא **כשדה החרם** הַנָּתוּן לַכֹּהֲנִים — שֶׁנֶּאֱמַר ״כָּל חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לְךָ יִהְיֶה״ (במדבר י״ח) — אַף זוֹ תִּתְחַלֵּק לַכֹּהֲנִים שֶׁל אוֹתוֹ מִשְׁמָר שֶׁיּוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁל יוֹבֵל פּוֹגֵעַ בּוֹ (ערכין כ״ח):

כ״ב וְאִם־אֶת־שְׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ לַיהוָה׃

ואם את שדה מקנתו וגו׳. חִלּוּק יֵשׁ בֵּין שְׂדֵה מִקְנָה לִשְׂדֵה אֲחֻזָּה, שֶׁשְּׂדֵה מִקְנָה לֹא תִתְחַלֵּק לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל, לְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַקְדִּישָׁהּ אֶלָּא עַד הַיּוֹבֵל, שֶׁחֲרֵי בַיּוֹבֵל הָיְתָה עֲתִידָה לָצֵאת מִיָּדוֹ וְלָשׁוּב לַבְּעָלִים, לְפִיכָךְ אִם בָּא לְגָאֳלָהּ, יִגְאַל בַּדָּמִים הַלָּלוּ הַקְּצוּבִים לִשְׂדֵה אֲחֻזָּה; וְאִם לֹא יִגְאַל, וְיִמְכְּרֶנָּה גִּזְבָּר לְאַחֵר, אוֹ אִם יִגְאַל הוּא **בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו** — אוֹתוֹ שֶׁהִקְדִּישׁ, וּפֶן תֹּאמַר ״לַאֲשֶׁר קָנָהוּ״ הַלּוֹקֵחַ הַזֶּה הָאַחֲרוֹן מֵאִתּוֹ, וְזֶהוּ הַגִּזְבָּר, לְכָךְ הֵצְרַךְ לוֹמַר **לאשר לו אחזת הארץ** — מִירֻשַּׁת אָבוֹת, וְזֶהוּ בְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁמִּכְרוּהָ לַמַּקְדִּישׁ (ערכין כ״ו):

כ״ג וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֶת מִכְסַת הָעֶרְכְּךָ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנָתַן אֶת־הָעֶרְכְּךָ בַּיּוֹם הַהוּא קֹדֶשׁ לַיהוָה׃

כ״ד בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל יָשׁוּב הַשָּׂדֶה לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ לַאֲשֶׁר־לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ׃

כ״ה וְכָל־עֶרְכְּךָ יִהְיֶה בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה יִהְיֶה הַשָּׁקֶל׃

וכל ערכך יהיה בשקל הקדש. כָּל עֶרְכְּךָ שֶׁכָּתוּב בּוֹ שְׁקָלִים, יִהְיֶה בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃

עשרים גרה. עֶשְׂרִים מָעוֹת, כָּךְ הָיוּ מִתְחִלָּה, וּלְאַחַר מִכָּאן הוֹסִיפוּ שְׁתוּת, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ שֵׁשׁ מָעָה כֶּסֶף דִּינָר, עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מָעוֹת לְסֶלַע (ע׳ בכורות נ׳)׃

כ״ו אַךְ־בְּכוֹר אֲשֶׁר־יִבָּכֵר לַיהוָה בִּבְהֵמָה לֹא־יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ אִם־שׁוֹר אִם־שֶׂה לַיהוָה הוּא׃

לא יקדיש איש אתו. לְשֵׁם קָרְבָּן אַחֵר, לְפִי שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ (ע׳ ערכין כ״ט)׃

כ״ז וְאִם בַּבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה וּפָדָה בְעֶרְכֶּךָ וְיָסַף חֲמִשְׁתּוֹ עָלָיו וְאִם־לֹא יִגָּאֵל וְנִמְכַּר בְּעֶרְכֶּךָ׃

ואם בבהמה הטמאה וגו׳. אֵין הַמִּקְרָא הַזֶּה מוּסָב עַל הַבְּכוֹר, שֶׁאֵין לוֹמַר בִּבְכוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה וּפָדָה בְּעֶרְכְּךָ, וַחֲמוֹר אֵין זֶה, שֶׁהֲרֵי אֵין פִּדְיוֹן פֶּטֶר חֲמוֹר אֶלָּא טָלֶה, וְהוּא מַתָּנָה לַכֹּהֵן, וְאֵינוֹ לְהֶקְדֵּשׁ, אֶלָּא הַכָּתוּב מוּסָב עַל הַהֶקְדֵּשׁ, שֶׁהַכָּתוּב שֶׁל מַעְלָה דִּבֵּר בְּפִדְיוֹן בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁהַמָּמָה, וְכָאן דִּבֵּר בְּמַקְדִּישׁ בְּהֵמָה טְמֵאָה לְבֶדֶק הַבַּיִת׃

ופדה בערכך. כְּפִי מַה שֶּׁיַּעֲרִיכֶנָּה הַכֹּהֵן׃

ואם לא יגאל. עַל יְדֵי בְּעָלִים׃

ונמכר בערכך. לַאֲחֵרִים׃

כ״ח אַךְ־כָּל־חֵרֶם אֲשֶׁר יַחֲרֹם אִישׁ לַיהוָה מִכֹּל־אֲשֶׁר־לוֹ מֵאָדָם וּבְהֵמָה וּמִשְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִגָּאֵל כָּל־חֵרֶם קֹדֶשׁ־קָדָשִׁים הוּא לַיהוָה׃

אך כל חרם וגו׳. נֶחְלְקוּ רַבּוֹתֵינוּ בַּדָּבָר, י״א סְתָם חֲרָמִים לְהֶקְדֵּשׁ, וּמָה אֲנִי מְקַיֵּם כָּל חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לְךָ יִהְיֶה? בְּחַרְמֵי כֹהֲנִים, שֶׁפֵּרֵשׁ וְאָמַר הֲרֵי זֶה חֵרֶם לַכֹּהֵן; וְיֵשׁ שֶׁאָמְרוּ, סְתָם חֲרָמִים לַכֹּהֵן (עי׳ ספרא; ערכין כ״ח)׃

לא ימכר ולא יגאל. אֶלָּא יִנָּתֵן לַכֹּהֵן׃ לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר סְתָם חֲרָמִים לַכֹּהֲנִים, מְפֹרָשׁ מִקְרָא זֶה בִּסְתָם חֲרָמִים, וְהָאוֹמֵר סְתָם חֲרָמִים לְבֶדֶק הַבַּיִת, מְפֹרָשׁ מִקְרָא זֶה בְּחַרְמֵי כֹהֲנִים — שֶׁהַכֹּל מוֹדִים שֶׁחַרְמֵי כֹהֲנִים אֵין לָהֶם פִּדְיוֹן עַד שֶׁיָּבֹאוּ לְיַד כֹּהֵן וְחַרְמֵי גְּבוֹהַּ נִפְדִּים׃

כל חרם קדש קדשים הוא. הָאוֹמֵר סְתָם חֲרָמִים לְבֶדֶק הַבַּיִת, מֵבִיא רְאָיָה מִכָּאן, וְהָאוֹמֵר סְתָם חֲרָמִים לַכֹּהֲנִים, מְפָרֵשׁ ״כָּל חֵרֶם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא״ לְלַמֵּד שֶׁחַרְמֵי כֹהֲנִים חָלִים עַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים קַלִּים, וְנוֹתֵן לַכֹּהֵן, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין (דף כ״ח), אִם נֶדֶר, נוֹתֵן דְּמֵיהֶן, וְאִם נְדָבָה, נוֹתֵן אֶת טוֹבָתָהּ׃

מאדם. כְּגוֹן שֶׁהֶחֱרִים עֶבְדָּיו וְשִׁפְחוֹתָיו הַכְּנַעֲנִים׃

כ״ט כָּל־חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן־הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה מוֹת יוּמָת׃

כל חרם אשר יחרם וגו׳. הַיּוֹצֵא לְהָרֵג וְאָמַר אֶחָד עָרְכּוֹ עָלַי, לֹא אָמַר כְּלוּם (ספרא; ערכין ו׳)׃

מות יומת. הֲרֵי הוֹלֵךְ לָמוּת, לְפִיכָךְ לֹא יִפָּדֶה — אֵין לוֹ לֹא דָמִים וְלֹא עֶרֶךְ׃

ל׳ וְכָל־מַעְשַׂר הָאָרֶץ מִזֶּרַע הָאָרֶץ מִפְּרִי הָעֵץ לַיהוָה הוּא קֹדֶשׁ לַיהוָה׃

וכל מעשר הארץ. בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי הַכָּתוּב מְדַבֵּר׃

מזרע הארץ. דָּגָן׃

מפרי העץ. תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר׃

לה׳ הוא. קְנָאוֹ הַשֵּׁם. וּמִשֶּׁלָּחָנוֹ צִוָּה לָךְ לַעֲלוֹת וְלֶאֱכֹל בִּירוּשָׁלַיִם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים י״ד), וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה׳ אֱלֹהֶיךָ, מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְגוֹ׳ (ע׳ קידושין נ״ד)׃

ל״א וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל אִישׁ מִמַּעַשְׂרוֹ חֲמִשִׁיתוֹ יֹסֵף עָלָיו׃

ממעשרו. וְלֹא מִמַּעְשַׂר חֲבֵרוֹ — הַפּוֹדֶה מַעֲשֵׂר שֶׁל חֲבֵרוֹ אֵין מוֹסִיף חֹמֶשׁ, וּמַה הִיא גְּאֻלָּתוֹ? יִפְדֶּנּוּ כְּדֵי לְהַתִּירוֹ בַּאֲכִילָה בְּכָל מָקוֹם, וְהַמָּעוֹת יַעֲלֶה וְיֹאכַל בִּירוּשָׁלַיִם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים י״ד), וְנָתַתָּה בַּכֶּסֶף וְגוֹ׳ (עי׳ קידושין כ״ד):

ל״ב **וְכָל־מַעְשַׂר בָּקָר וָצֹאן כֹּל אֲשֶׁר־יַעֲבֹר תַּחַת הַשָּׁבֶט הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה־קֹדֶשׁ לַיהוָה׃**

תחת השבט. כְּשֶׁבָּא לְעַשְּׂרָן, מוֹצִיאָן בַּפֶּתַח זֶה אַחַר זֶה, וְהָעֲשִׂירִי מַכֶּה בְּשֶׁבֶט צְבוּעָה בְסִקְרָא, לִהְיוֹת נִכָּר שֶׁהוּא מֵעֲשֵׂר, כֵּן עוֹשֶׂה לִטְלָאִים וְלַעֲגָלִים שֶׁל כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה (בכו׳ נ״ח):

יהיה קדש. לִקְרַב לַמִּזְבֵּחַ דָּמוֹ וְאֵמוּרָיו, וְהַבָּשָׂר נֶאֱכָל לַבְּעָלִים, שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְּנָה עִם שְׁאָר מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה, וְלֹא מָצִינוּ שֶׁיִּהְיֶה נָתוּן בְּשָׂרוֹ לַכֹּהֲנִים:

ל״ג **לֹא יְבַקֵּר בֵּין־טוֹב לָרַע וְלֹא יְמִירֶנּוּ וְאִם־הָמֵר יְמִירֶנּוּ וְהָיָה־הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה־קֹדֶשׁ לֹא יִגָּאֵל׃**

לא יבקר וגו׳. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר ״וְכֹל מִבְחַר נִדְרֵיכֶם״ (דברים י״ב), יָכוֹל יְהֵא בּוֹרֵר וּמוֹצִיא אֶת הַיָּפֶה, תַּ״ל ״לֹא יְבַקֵּר בֵּין טוֹב לָרַע״ — בֵּין תָּם בֵּין בַּעַל מוּם חָלָה עָלָיו קְדֻשָּׁה — וְלֹא שֶׁיְּקָרֵב בַּעַל מוּם, אֶלָּא יֵאָכֵל בְּתוֹרַת מַעֲשֵׂר וְאָסוּר לְגָזֵז וְלֵעָבֵד (עי׳ בכורות י״ד):

ל״ד **אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינָי׃**